

LITERÁRNE DIELO LEONIDA ANDREJEVA V KOTEXTE NEMECKEJ VOLUNTARISTICKEJ FILOZOFIE

LITERARY WORK OF LEONID ANDREYEV IN THE CONTEXT OF GERMAN VOLUNTARISM

Natália Dúbravská

**Katedra slovanských jazykov, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici,
Slovenská republika**

7330 prekladateľstvo a tlmočníctvo, 1. rok štúdia, externá forma štúdia
ndubavska@studenti.umb.sk

Školiteľka: **doc. PhDr. Marta Kováčová, PhD. (Marta.Kovacova@umb.sk)**

Kľúčové slová

Leonid Andrejev, Arthur Schopenhauer, voluntarizmus, vôľa, existencia

Key words

Leonid Andreyev, Arthur Schopenhauer, voluntarism, will, existence

1. Úvod

Na konci 19. storočia došlo vo sfére európskeho myslenia k výraznej ideovej deviácii od klasickej filozofie smerom k novým vývinovým tendenciám. Na filozofickej scéne sa v protiklade k strohému racionalizmu klasického obdobia začala koncipovať nová kultúra myslenia. Paralelne s materializmom a scientistickým pozitivismom sa rozvíjala dominantná filozofia života, ktorá do filozofického diskurzu vniesla prvok antropologizmu. Stredobodom záujmu nového filozofického smeru sa stal koncept ľudského individua a jeho bytostného ukotvenia v empirickom svete. V optike filozofie života rozum prestal byť dominantnou osobnosťou a základným nástrojom percepcie reality. Na jeho miesto nastúpila iracionálna sféra podvedomia a jej hlavná hybná sila – vôľa.

Fenomén vôle ako podstaty bytia a vnímania skutočnosti sa stal nosným princípom filozofickej koncepcie nemeckého voluntarizmu. V optike Arthura Schopenhauera (1788 – 1860), jedného z hlavných ideológov voluntaristickej filozofie, nadobudol koncept vôle podobu latentnej, metafyzickej sily, nárokujej si absolútnu podmienenosť ľudského subjektu princípu iracionality.

Filozofia vedúceho predstaviteľa voluntarizmu zohrala na sklonku 19. a začiatku 20. storočia významnú úlohu v procese kreovania ruskej kultúrnej identity. Ruskí filozofi a literáti sa na prelome storočí usilovali o racionalizáciu absurdity súdobej spoločenskej klímy, na základe ktorej chceli porozumieť genéze udalostí, ktoré predchádzali revolučnej transformácii ideologického obrazu krajiny. Stredobodom ich záujmu sa stal koncept iracionálnej vôle a jeho vplyv vo vzťahu k logike okolitého sveta.

Binárna opozícia racionality a iracionality, postavená na ideovej osnove nemeckej voluntaristickej filozofie, rezonuje aj v expresionistických dielach ruského modernistického spisovateľa Leonida Andrejeva (1871 – 1919). Spisovateľ si po vzore voluntaristov osvojil problematiku primátu iracionálnej zložky osobnosti na úkor tej racionálnej, čím vo svojej tvorbe priamo nadviazal na koncept vôle, predstavujúci gro filozofie Arthura Schopenhauera.

Problematika vplyvu nemeckého voluntarizmu v procese kreovania autorskej filozofie a poetiky Leonida Andrejeva, ako aj jej trvalý odkaz v literárnej tvorbe spisovateľa, predstavuje ideovú osnovu vedeckej štúdie.

2. Literárno-filozofický odkaz v tvorbe Leonida Andrejeva

2.1. Ideovo-estetická genéza tvorby Leonida Andrejeva na pozadí spoločenského diania

Modernisticko-dekadentné tendencie, špecifické pre literárny naratív na prelome 19. a 20. storočia, sa azda neudomácnili v tvorbe ani jedného ruského spisovateľa v takom rozsahu, ako v diele Leonida Nikolajeviča Andrejeva. Motív pesimizmu, melanchólie, samoty a odcudzenia sa nestal len univerzálnym výrazovým prostriedkom literárnych diel autora, ale aj súhrnným programom jeho tvorby a východiskom pri reflektovaní bezprostrednej reality. Andrejev na ploche svojej prózy a drámy čitateľovi sprostredkováva tiesnivý obraz atmosféry na sklonku dvoch storočí. Autorova tvorba je výrazom oduševnenej revolty, namierenej proti dobovému statusu quo, ktorý má za následok stav sociálnej a duchovnej paralýzy spoločnosti (Dúbravská, 2017).

Andrejevovo pochmúrne vnímanie sveta však nemožno interpretovať len cez prizmu určujúcich tendencií v literárnej sfére na sklonku storočia. Na spisovateľov pesimistický naratív vo veľkej miere vplývali tak osobné, ako aj kultúrno-spoločenské determinanty (Dúbravská, 2017). Leonid Andrejev vstupuje na literárnu pôdu v roku 1898, v čase enormných dejinných otrasov. Prvé desaťročie jeho literárnej činnosti poznamenala atmosféra anticipovaného politického prevratu a eskalácie spoločenského napätia, ktorá vyústila do revolučných udalostí v rokoch 1905 až 1907 (Fromková, 1960). Spisovateľ zdieľal pocit všeobecnej eufórie, vychádzajúci z romantickej predstavy, že „končí jistá historická epocha, že v tomto svete mŕšťáctví, úřednické nadvlády a sociální nespravedlnosti sa nedá žít dále, že přijde něco nového a jistě radostného“ (Andrejev, 1967, s. 219). Podobne ako časť popredných predstaviteľov ruskej inteligencie, aj on sa stotožňoval s humanistickými ideálmi revolúcie (Parolek, Honzík, 1977) a myšlienku revolučného prevratu do veľkej miery romantizoval. Andrejev vnímal revolúciu ako „něco snadného, bezbolestného, jednoduchého“ (Andrejev, 1967, s. 160), ako nástroj katarznej očisty, ktorý vyslobodí Rusko spod jarma autokratickej poroby a položí základy nového, spravodlivého spoločenského zriadenia.

Neúspech prvého revolučného odboja (1905 – 1907), nástup krvavých represálií a októbrový prevrat v Rusku roku 1917 však Andrejeva pripravil o ideál spoločenskej obrody a zjavil mu skutočnú podstatu revolučného besnenia. Andrejev revolučné udalosti neprijal, hoci ich v zápale prvotného idealizmu s nadšením anticipoval (Andrejev, 1967). Niekdajší revolučný entuziazmus Andrejevovej ranej prózy v priebehu druhého desaťročia z jeho literárnej tvorby definitívne vymizol a na plochu spisovateľových diel začal prenikať pocit prehlbujúceho sa pesimizmu, skepsy a bezmocnosti.

Po vytriezvení z revolučného opojenia Andrejev viac nie je schopný nájsť v Rusku dostatočnú oporu pre svoj duševný rast. Spisovateľ, ktorý sa nestotožnil s vývinom udalostí na domácej scéne, preto odchádza z verejného života a hľadá útočisko v prostredí fínskeho vidieka, odkiaľ z ústrania svojho majestátneho, osamoteného domu s obavami sleduje drámu, odohrávajúc sa v jeho vlasti. Andrejev sa rozhodol uzavrieť pred okolitým svetom „pro tragédii“ (Andrejev, 1967, s. 177) a „usadiť se nejen daleko od tříd, daleko od banalit, ale i daleko od života“ (s. 177), aby „odtud mohl jako kluk přes cizí plot na něj házet kamením“ (s. 177). Po osamostatnení dovtedy červeného Fínska od Sovietskeho zväzu (1918), sa Andrejevova bolestivá odluka od Ruska stala definitívnou. Prozaik a dramatik však pre svoje kontroverzné názory a tvorbu v emigrácii nenachádza adekvátne pochopenie a po početných sporoch s predstaviteľmi ruskej inteligencie sa čoskoro ocitá na literárnej periférii a jeho niekdajšia popularita bledne (Andrejev, 1967).

Striktná izolovanosť, ktorá mala autorovi pôvodne poskytnúť útočisko pred znepríateleným svetom, ako aj prehlbujúca sa skepsa a frustrácia z vlastnej tvorivej stagnácie, sa pre Andrejeva v druhej etape literárnej činnosti stáva akýmsi katalyzátorom postupného duševného rozvratu. Spisovateľ začína v tom čase prepadať čoraz intenzívnejším depresívnym stavom a prestáva veriť, že ho ešte niekedy postretne šťastie.

Duševná agónia, ktorá Andrejeva sprevádzala v posledných rokoch života, sa najcitelnejšie prejavuje v jeho neskorých dielach. Pravidelne sa opakujúcou témou autorových prác, ktoré vznikli v druhom desaťročí tvorby spisovateľa, sú „monology o smrti, bezútěšnosti života a bezmocnosti člověka“ (Fromková, 1960, s. 458), ako aj „filosofické meditace o „věčných“, „prokletých“ otázkach lidského bytí“ (s. 458). Na ploche Andrejevových poviedok, noviel, románov a drám sa v chaotickom

víre miesia motívy strachu, samoty, zúfalstva, melanchólie, odcudzenia, skepsy, šialenstva a smrti, ktoré súhrnne vytvárajú akýsi chmúrný, klaustrofobický obraz pozemského sveta.

Bezprostredným zdrojom autorovej chaotickej percepcie sveta je polarizácia na osi bytie – nebytie, vedomie – podvedomie, racionalita – iracionalita, ktorá tvorí ideovú bázu Andrejevovej filozofickej koncepcie. Prozaik sa v diele usiluje preklenúť hranicu medzi danými protipólmi, pochopiť, v čom spočíva ich vzájomný antagonizmus a priblížiť sa tak hlbšiemu zmyslu existencie. Základným princípom Andrejevovho tvorivého úsilia je heroická snaha dekomponovať empirickú skutočnosť, obnažiť jej skelet a odhaliť jej skrytý význam. Andrejev svoju rétoriku v diele podriaďuje jedinému cieľu – poznaniu nepoznatelného. Kľúčovou sa pre neho stáva potreba rozumovo obsiahnuť podstatu existencie. Autor si však zároveň uvedomuje, že nie je v jeho silách tento zámer uskutočniť, a ako človeku, zúfalo bažiacemu po pravde, je mu preto súdené zotrvať v stave večnej nevedomosti.

Andrejev vidí v ľudskej nevedomosti a nepoznatelnosti bytia pôvod celého tragizmu ľudského pokolenia. Rozumovo nepostihnuteľná existencia je podľa spisovateľa bezúčelná. Pokiaľ rozum ako základný inštrument poznania zlyháva vo vzťahu k realite (Dúbravská, 2017), ľudský subjekt stráca posledného garanta osobnej slobody (Mikulášová-Škrídlová, 1992), a ocitá sa v područí vrodenej pudovosti (Dúbravská, 2017). Človek, ktorý na základe rozumu nedokáže logicky objasniť zmysel svojej existencie, prestáva podľa Andrejeva jestvovať ako autonómny subjekt. Stáva sa nástrojom v rukách nevyspytateľnej vôle, podliehajúcim iracionálnemu determinizmu.

Pre Andrejeva je život, neuchopiteľný ľudským umom, „poušti a putykou“ (Andrejev, 1967, s. 124). Spisovateľ sa však aj napriek tomu neuchyľuje k pasívnej rezignácii. Andrejev podvedome odmieta akceptovať fakt, že človek nie je predurčený na to, aby rozumom dokonale obsiahol komplexnosť zakúšaného sveta. Jeho tvorba má charakter sizyfovskej vzbury, permanentnej revolty, namierenej proti železným zákonom iracionality. Andrejevov literárny hrdina nasilu mobilizuje rácie a búri sa proti diktátu absurdity svojho pozemského údely (Choma, 1999).

Spisovateľ a jeho literárne postavy na jednej strane hlásajú neudržateľnosť existencie v empirickom svete a hľadajú spásu vo vlastnej deštrukcii. Na strane druhej však podliehajú imperatívu sebazáchovného pudu, ktorý ich núti zotrvať v bludnom kruhu bytia a trpieť až do konca. Aj napriek zjavnej absurdite a iracionalite ľudského bytia však Andrejev nevníma smrť ako náplásť na pozemské utrpenie (Dúbravská, 2017). Andrejev sa na rozdiel od dekadentov neutieka k predstave zdanlivo oslobodzujúcej smrti (Fromková, 1960). Prozaik neverí, že nebytie človeku prinesie nevyhnutnú satisfakciu a ukončí jeho utrpenie. Smrť je pre neho rovnakým neznámym a hrozivým (alebo ešte azda hrozivejším) fenoménom, akým je život.

2.2. Kritická evalvácia literárnej tvorby Leonida Andrejeva v slovenskom kultúrno-historickom kontexte

Dieło Leonida Andrejeva počas spisovateľovho života a tvorivého rozmachu v prostredí slovenskej literárnej kritiky dlho nenachádzalo relevantnú odozvu. Andrejevova próza a dráma sa v tunajších pomeroch začala pomaly dostávať do popredia až v období po prvej svetovej vojne, keď v slovenskom kultúrnom prostredí vznikol dopyt aj po inej ako socialistickej literatúre. Medzi prvé publikované práce spisovateľa na našom území sa zaradili preklady Štefana Žemlu (*Anjelíček a iné poviedky*, 1930), Joža M. Prídavka (*Nočný rozhovor a iné novely*, 1933) či Fedora Jesenského (*Ten, ktorého zauškujú. Hra v štyroch dejstvách*, 1926) (Pašteková, 1998). Najväčší rozmach však Andrejevova tvorba v slovenskom prostredí zaznamenala až na prelome 60. a 70. rokov po publikácii jeho kľúčových diel (*Mysel*, 1966, *Rozhovor uprostred noci*, 1971 atď.) v preklade Jána Ferenčíka, Juraja Klauča, Viery Mikulášovej-Škrídlovej, Ivana Králik a Šarloty Baránikovej (Čerevka, 2006).

Eklektický štýl Andrejevovej prózy a drámy začal zo strany tunajšej kritiky hneď v úvode podnecovať celú škálu protichodných reakcií. Zatiaľ čo časť kritikov v dielach autora identifikovala rukopis vedúcich osobností ruskej realistickej tradície, akými boli Dostojevskij, Tolstoj, Čechov, Gorkij a Garšin, iní Andrejevovu tvorbu spájali s ruskými symbolistami a dekadentmi. Podľa S. Paštekovej (1997) sa Andrejev osobitosťou svojej autorskej poetiky a štýlovou multiplicitou nikdy bezprostredne nezaraďoval ku konkrétnemu literárnemu smeru. B. Choma (1999) nachádza pramene Andrejevovej tvorby v ruskej realistickej a naturalistickej tradícii konca 19. storočia.

Slovenská literárna kritika identifikuje v rámci ideového vývinu spisovateľovej tvorby dve dominantné línie: realisticko-naturalistickú a symbolisticko-expresionistickú. Do prvej línie sa zaraďuje predovšetkým raná, sociálne-ladená poviedková tvorba, v ktorej Andrejev cez prizmu sociálne a politicky motivovaného ľudského utrpenia (Pašteková, 1997) kriticky znázorňuje bezprostrednú realitu (Choma, 1999). V druhej fáze tvorby Andrejev svoj typický idiolekt dopĺňa o inovatívne výrazové prostriedky a metódy znázorňovania reality na ploche prozaického diela. Nosným prvkom spisovateľovej prózy sa stáva expresionistická poetika, ktorá sa v jeho dielach manifestuje prostredníctvom hyperbolizovaného psychologizmu, subjektivismu a emocionalita literárnych postáv. Andrejevov idiolekt na ploche diel nadobúda podobu vnútornej a vonkajšej expresie. Vonkajšia výrazovosť sa v próze manifestuje na základe polarizácie dvoch protichodných častí diela, ktorá v závere sujetu graduje. Vnútornej expresia v Andrejevovej tvorbe naopak vzniká prostredníctvom hĺbkovej introspekcie jednotlivých protagonistov v zlomových situáciách (Pašteková, 1997).

Leonid Andrejev je v prostredí slovenskej literárnej kritiky považovaný za jedného z najpochmúrnejších prozaikov prvej polovice minulého storočia. Typický pesimizmus prameniáci z ruského tragizmu, ktorý preniká naprieč celou spisovateľovou tvorbou, predstavuje podľa kritikov základnú črtu jeho poetiky. Andrejevovo tragické nazeranie na svet sa na ploche prozaických a dramatických diel manifestuje prostredníctvom všadeprítomnej polarizácie bytia a nebytia, racionálna a iracionálna a mikro a makrokozmu postáv (Pašteková, 1997).

Osnova Andrejevovej tvorby je vybudovaná na komplexnej tematickej schéme, ktorej nosným motívom je prvok izolácie a samoty (Pašteková, 1997), ako produkt animozity jednotlivca voči hodnotovému rámcu spoločnosti. Na motív izolácie sa v autorovom diele zároveň viaže prvok iracionálna. Typický protagonista Andrejevovej tvorby odhaľuje skrytú iracionalitu jestvovania, čím stráca pocit vlastnej nezávislosti a tvárou v tvár deštruktívnemu fatalizmu cíti bezmocnosť (Pašteková, 1998). Hrdinova neschopnosť realizovať na ploche diela základný existenciálny predpoklad, ktorým je poznanie prapodstaty bytia, má za následok snahu o iniciáciu akejsi sifyzovskej vzbury, ktorej nevyhnutným vyústením je smrť protagonistu.

3. Analýza Andrejevovej poetiky cez prizmu filozofických postulátov Arthura Schopenhauera

3.1. Egoizmus ako forma vôle k životu: *bellum omnium contra omnes*

Andrejevov výklad empirickej skutočnosti vychádza z ideovej platformy Schopenhauerovho objektívneho idealizmu a fenomenalizmu (Mihina a kol., 1999). Hlavným zdrojom autorskej filozofie ruského prozaika a filozofických postulátov nemeckého mysliteľa je fenomén vôle ako substancie bytia. Andrejev i Schopenhauer skúmajú jej imperatívny charakter, diskrepanciu vo vzťahu k poznaniu a empirii a záporné implikácie tohto vzťahu na ploche existencie ľudského subjektu.

Schopenhauerov dualistický model bytia je produktom koexistencie dvoch určujúcich princípov – vôle a predstavy, ktorých spoločným menovateľom je človek (Schopenhauer, 2010). Ľudský subjekt je v optike Schopenhauera ontologicky daný ako výraz kozmickej vôle. Vôľa v jeho ponímaní predstavuje esenciu bytia a univerzálnu axiómu, ktorá je vo vzťahu k realite dominantná (Mihina a kol., 1999) a gnómičná.

Schopenhauer chápe vôľu v rovine metafyzického princípu, presahujúceho rámec hmotného sveta. Ako transcendentná substancia sa vôľa v systéme Schopenhauera prejavuje v podobe slepej, nevyspytateľnej sily, ktorá v organickej a neorganickej prírode plní funkciu pudu sebazáchovy (Mihina a kol., 1999). Je výrazom vôle k životu – neúnavného mechanizmu, *primum mobile* „všetkých druhov pudenia v anorganickej, vegetatívnej, animálnej a ľudskej oblasti“ (Röd, 2015, s. 274).

Základným predpokladom jestvovania vôle ako existenčného imperatívu je ego. Vôľa sa realizuje prostredníctvom *principium individuationis*, t. j. princípu, stavajúceho na antagonizme individuálneho komponentu a celku. Objekt vôle je svojou podstatou s cieľom sebazáchovy inštinktívne motivovaný k bezpodmienečnému presadzovaniu vlastných potrieb na úkor univerza. Jeho bytie tak a priori podlieha imperatívu ega, ktoré je formou vôle k životu (Schopenhauer, 2010).

Schopenhauerova schéma existencie má charakter striktného darvinizmu. Príroda, ktorá v systéme nemeckého filozofa predstavuje materiálnu projekciu vôle, je z princípu egoistická. Za primárny stimul prirodzeného vývoja každého objektu vôle považuje Schopenhauer amorálny zápas všetkých proti všetkým, *bellum omnium contra omnes*, podmienený snahou o zachovanie existencie a jej rozmnoženie (Mihina a kol., 1999).

Rovnakú schému fungovania sveta filozof úmerne aplikuje aj na ľudský subjekt. Človek, ktorý je v Schopenhauerovom ponímaní materiálnou objektiváciou vôle, slúži ako katalyzátor vôľových prejavov. Jeho organizmus sa tak bezprostredne stáva kontrapunktom makrokozmu, inštrumentom ega, nadradujúcim vlastný subjekt nad všetko ostatné. To, o čo sa príroda usiluje v človeku, je podľa nemeckého voluntaristu identické s tým, o čo sa usiluje v zvierati (Schopenhauer, 2010). Schopenhauer nevidí jednoznačný rozdiel medzi behaviorálnymi tendenciami ľudského subjektu a zvieratá. Ako satelity vôle svojím konaním oba komponenty v konečnom dôsledku podvedome sledujú identický zámer, ktorým je realizácia vrodeneho pudu.

Vôľa, prejavujúca sa v podobe pudovosti, je v ľudskom organizme neustále prítomná a aj napriek snahám o jej kultiváciu či negáciu ju nemožno úplne eliminovať. Vôľu zároveň nie je možné kriticky posudzovať ani cez prizmu morálneho dogmatizmu. Ako taká je svojou podstatou ukotvená vo sfére presahujúcej etický rámec, a preto jej nemožno naočkovat morálny charakter. Vôľa nepozná dištinkciu medzi dobrom a zlom. Definícia dobra v prípade vôle priamo zodpovedá definícii utilitárnosti. Jediným kritériom „dobra“ je pre vôľu to, čo slúži v prospech jej primárneho cieľa, ktorým je udržanie rodu a prevencia jeho kvalitatívnej depravácie.

Schopenhauerov strohý skepticizmus v otázkach možnosti cieľavedomého formovania a kultivovania vôle sa rovnako odzrkadľuje aj vo vzťahu k pokusom o jej racionalizáciu. Vôľa v optike filozofa predstavuje iracionálny pud, vymykajúci sa empirickému poznaniu, ktorý nemožno uchopiť za pomoci intelektu a racionálne ho tak zdôvodniť (Röd, 2015). Podľa neho sa však vôľa nielenže „nevzpiera predstavovo-intelektuálnemu poznaniu“ (Röd, 2015, s. 273), no „ona sama nemôže byť pochopená ako poznávacia podstata“ (s. 273).

Vo svojej filozofickej hierarchii zaraďuje Schopenhauer poznanie a rozum, ktorý je jeho nositeľom, spoločne s hmotou až na chvost existenčných priorít. V porovnaní s vôľou hrá poznanie z pohľadu mysliteľa len sekundárnu rolu a na jej fungovanie má minimálny dopad. Metafyzická, atemporálna vôľa podľa neho nemôže byť obsiahnutá limitovaným, efemérnym poznaním, ktoré je, ako produkt rozumu, odsúdené na devalváciu a postupný zánik. Poznanie „vôľu sprevádza, ale neriadi ju“ (Šlosiar, 2004, s. 34). Predstavuje len sekundárny jav, ktorý reguluje jej vonkajšie prejavy, no nie je schopný definitívne ju potlačiť (Schopenhauer, 2010).

Iracionálna vôľa vníma poznanie ako cudzí prvok, pôsobiaci proti jej životaschopnosti a presadzujúci na jej úkor striktný diktát rozumu. V hraničných situáciách však preskriptívne tendencie rozumu zlyhávajú a do popredia sa dostávajú iracionálne afekcie vôle, ktoré sú príznakom potláčanej pudovosti. Akákoľvek snaha o nastolenie absolutizmu rácia je podľa Schopenhauera v dôsledku toho pri konfrontácii so superioritou egoistickej vôle neefektívna a odsúdená na bezpodmienečný neúspech (Schopenhauer, 2010).

Identický obraz vôle v podobe iracionálnej, egoistickej a živej sily, pudiacej k životu, ako i schémy jej pôsobenia v zlomových situáciách na ploche svojich diel znázorňuje aj ruský prozaik Leonid Andrejev. Schopenhauerov koncept vôle spisovateľ demonštruje na postave študenta Nemoveckého, hlavného protagonistu poviedky *Priepasť* (*Бездна*, 1902).

Ústredným motívom daného prozaického útvaru je problematika vnútornej destabilizácie ľudského subjektu a relativizácie jeho poznania pri kolízii s iracionalitou vôle. Autor dielo kompozične člení na dva charakterovo odlišné celky, ktoré reflektujú proces postupnej transformácie vedomia hlavného hrdinu. J. Dohnal tieto dve etapy v rámci Andrejevovej tvorby identifikuje ako „stav před“ (Dohnal, 1997, s. 27) a „stav po“ (s. 27), pričom oba heterogénne stavy navzájom integruje prostredníctvom momentu zlomu.

Do úvodnej časti diela vstupuje hlavný protagonista ako vysoko racionalizovaný a eticky vyprofilovaný subjekt. Nemoveckij je prototypom mladého idealistu, ktorý oduševnene verí v správnosť humanistických hodnôt a v obligatornosť morálneho dogmatizmu. Svoje konanie podriaďuje imperatívu rozumu a inštinktívne odmieta to, čo mu odporuje. Nemoveckého svetonázor

sa najzreteľnejšie prejavuje najmä vo vzťahu k otázke ľudskej sexuality. Protagonista sa vedome stráni akýchkoľvek prejavov vrodenej pudovosti. Jeho percepcia skutočnosti je vo veľkej miere podmienená romantickými predstavami o harmonickom vzťahu muža a ženy, v ktorom absentuje vulgárna zmyselnosť. Nemoveckij obdivuje melancholické „образы людей, любивших, страдавших и погибавших за чистую любовь“ (Andrejev, 1995, s. 49). V snahe vyrovnáť sa objektu svojich idealizovaných predstáv vystupuje ako neúprosný cenzor vlastnej vôle, ktorá je epicentrom pohlavného pudu.

Hoci sa Nemoveckému spočiatku darí relatívne úspešne mortifikovať akékoľvek pudové prejavy, jeho zdanlivá rezistencia postupom času zlyháva. Aj v kritickom momente sa ale napriek tomu dokáže uchýliť k sublimácii, a vôľové pohnútky, ktoré nekorešpondujú s jeho rozumovou zložkou, odsúva do úzadia. Tento sublimačný mechanizmus však prestáva byť účinný v momente, keď hlavný hrdina vedome rezignuje na racionalizáciu vlastného konania. Vtedy dochádza k aktivizácii sféry podvedomia, ktorá nadobúda status autority na úkor rácia (Dohnal, 1997). Dohnal definuje tento súbor zmien, uskutočňujúcich sa v duševnom usporiadaní ľudskeho subjektu, ako „proces přеструктурace vědomí“ (Dohnal, 1997, s. 29). Ide o destabilizačný proces, v priebehu ktorého osobnosť prekonáva svoj „práh celistvosti vědomí“ (s. 37), pričom narúša vlastnú integritu.

Za primárny stimul dezintegračnej transformácie osobnosti Dohnal pokladá moment zlomu, t. j. krajne vypätú situáciu, pri ktorej subjekt prechádza z racionálneho, ustáleného východiskového stavu do stavu, vymykajúceho sa jeho empírii a ráciu. Subjekt sa podľa Dohnala vzápätí snaží novovzniknutý stav racionalizovať a podrobiť kritickej analýze. Jeho rozum však v konfrontácii s novým zlyháva a nie je naň schopný adekvátne reagovať (Dohnal, 1997).

Vo vedomí hlavného protagonistu poviedky *Priepasť* dochádza k procesu preštrukturalizácie v dôsledku kumulácie súboru iracionálnych podnetov. Najzásadnejším spomedzi nich je pre Nemoveckého pohlavné zneužitie gymnazistky Zinaidy Nikolajevny, ktorú hrdina vníma ako objekt svojej náklonnosti. Zneuctenie Zinaidy otvára v optike Nemoveckého celé spektrum tabuizovaných tém, ktoré v minulosti po rozumovo-etickom rozboře vedome odsúval do úzadia. Novovzniknutá situácia je však v príkrom rozpore s predchádzajúcimi skúsenosťami hlavného hrdinu. Kontinuum východiskového a súčasného stavu protagonistu je narušené a akákoľvek snaha o jeho adaptáciu alebo o návrat do počiatočnej, stabilnej fázy nie je reálna (Dohnal, 1997).

Nemoveckij pod vplyvom nových okolností už viac nenachádza niekdajšiu oporu v ráciu. Rozum pre neho stráca svoje dominantné postavenie a jeho autoritatívnosť sa vo svetle novej skutočnosti relativizuje. Namiesto rozumovej zložky vystupuje u protagonistu do popredia iracionálna vôľa – atavistické „ono“, sídliace vo sfére presahujúcej jeho hranicu vedomia (Dohnal, 1997).

I keď si Nemoveckij v plnej miere uvedomuje amorálnosť a zvrátenosť činu, ktorého je svedkom, nedokáže ho jednoznačne odsúdiť. Rozumovo-etický princíp, cez prizmu ktorého hrdina donedávna posudzoval okolitý svet, nereflektuje jeho nové psychické rozpoloženie. Nemoveckij vníma odohrávajúc sa marazmus, no ten v ňom nenachádza očakávanú odozvu. Tá časť jeho osobnosti, ktorá by sa voči vzniknutej situácii dokázala kriticky vyhraničiť, ju iba rezignovane eviduje: „Ужас перед случившимся застывал в нем, свертывался в комок и лежал в душе, как что-то постороннее и бессильное“ (Andrejev, 1995, s. 59).

Pohľad na zneuctené telo dievčaťa v hlavnom protagonistovi nevyvoláva pocit empatie. Snaží sa „понять, что это тело – Зиночка“ (Andrejev, 1995, s. 60), ale želaná reakcia neprihádza. Emocionálne puto, ktoré medzi ním a predmetom jeho náklonnosti v minulosti existovalo, po vnútornej destabilizácii hrdinu zaniká. Činnosť hlavného hrdinu viac nie je reflektovaná jeho vedomím (Dohnal, 1997). Namiesto neho sa o slovo vo svojej primitívnosti nástojčivo hlási vôľa – vitálny pud, ktorý je ohniskom nízkych vášní (Freud, 2005). Vôľa redukuje jeho sféru záujmu na jediný egoistický cieľ, ktorým je nevyhnutnosť uspokojenia pohlavného pudu.

Zmocnením sa bezvládneho tela mladého dievčaťa Nemoveckij nekoná vo vlastnom záujme, ale v záujme kozmickej vôle. Sám protagonista prestáva ako svojbytný a ucelený subjekt reálne jestvovať: „Немовецкого не было, Немовецкий оставался где-то позади, а тот, что был теперь, с страстной жестокостью мял горячее тело...“ (Andrejev, 1995, s. 61). Stáva sa iracionálnym, dehumanizovaným katalyzátorom pudu a mechanickým vykonávateľom jeho požiadaviek, čím stráca status plnohodnotného člena duchovne vyspelého spoločenstva.

3.2. Vzťah vôle a univerza: diskrepancia medzi vôľovými nárokmi a uspôsobenosťou reality

Ľudské individuum, ktoré je bezprostrednou manifestáciou vôle, vystupuje v optike Schopenhauera ako permanentný subjekt chcenia (Röd, 2015). Jeho vôľová podmienenosť sa prejavuje v podobe súboru existenčných nárokov, nevyhnutných pre vlastnú realizáciu. Samotná vôľa je podľa Schopenhauera kontinuálnym „chcením niečoho“ (Mihina a kol., 1999, s. 132). Elementárna funkcia vôle spočíva v spontánnej selekcii medzi chcením a nechcením (Schopenhauer, 2010), t. j. v afirmácii tých podnetov, ktoré priamo zodpovedajú jej existenčným nárokom a v negácii tých, ktoré s nimi nekorešpondujú.

Akýkoľvek stimul vonkajšieho prostredia na ľudský subjekt je z pohľadu filozofa zároveň stimulom vo vzťahu k vôli (Schopenhauer, 2010). Vzájomné pôsobenie individuálnej vôle a prostredia a z neho vyplývajúci vzťah medzi vôľovými nárokmi ľudského subjektu a uspôsobenosťou empirickej reality, má podľa Schopenhauera v praxi dve protichodné implikácie.

Pokiaľ sa pomer medzi externými faktormi a požiadavkami subjektu vo vzťahu k skutočnosti vyrovnáva, subjekt tento stav podvedome vníma ako blaženosť. Jeho vôľové nároky svojím charakterom v takom prípade neodporujú usporiadaniu okolitého sveta a sú z pragmatického hľadiska realizovateľné. Subjekt tak akceptuje vonkajší podnet, ktorému podlieha, pretože ten priamo korešponduje s jeho vôľou. Akákoľvek výrazná odchýlka vonkajšieho stimulu od nárokov subjektu však podľa Schopenhauera narúša pomyselné ekvilibrium, ktoré za optimálnych podmienok existuje medzi vôľou a univerzom, čím v subjekte kreuje pocit bolesti (Schopenhauer, 2010).

Pretrvávajúca disproporcionalita medzi vôľovými nárokmi a skutočnosťou, sprevádzaná pocitom bolesti, sa z pohľadu filozofa v ľudskom subjekte manifestuje prostredníctvom permanentného stavu utrpenia. Utrpenie je podľa Schopenhauera priamou konzekvenciou nenaplnenej potreby, ktorá vzniká v dôsledku nerealizovateľného objektu chcenia. Keďže mysliteľ redukuje jestvovanie na kontinuálny proces chcenia, vychádzajúci z absencie prostriedku na dokonalé uspokojenie vôľových nárokov, akýkoľvek trvalý nesúlad medzi požiadavkami subjektu a danosťou reality, musí mať z jeho pohľadu za následok pretrvávajúci pocit utrpenia (Schopenhauer, 2010).

Schopenhauerovu interpretáciu vôle vo svojej tvorbe reflektuje aj Leonid Andrejev. Vzájomný antagonizmus vôle a univerza, ústiaci do stavu agonizujúcej duševnej paralýzy, spisovateľ analyzuje v *Poviedke o Sergejovi Petrovičovi* (*Рассказ о Сергее Петровиче*, 1900).

Sergej Petrovič je prototypom človeka masy (Tamarinov, 2001), neautonómny článok homogénneho celku, limitovaným tieňom kolektívnej anonymity. Jeho bytie je poznačené prvkami konformizmu a chronickej monotónnosti. Hrdina svoj východiskový stav vníma ako neautentický derivát skutočnosti, podmienený stagnáciou a neschopnosťou vlastnej realizácie. Sám seba posudzuje v rovine statického subjektu, rezignujúceho na aktívnu účasť pri formovaní reality v prospech sociálneho determinizmu. V znamení pasívnej stagnácie sa nesie celý život hlavného hrdinu. Sergej Petrovič prirovnáva vlastné bytie k ponurému tunelu, v ktorom „не виделось ни одного резкого, крутого поворота, ни одной двери наружу, туда, где сияет солнце и смеются и плачут живые люди“ (Andrejev, 1990, s. 233). Svoju každodennú činnosť podriaďuje jednotvárnemu, kontraproduktívnemu modelu, v dôsledku čoho upadá do zhubnej cyklickosti.

Sergej Petrovič sám seba vo vzťahu k makrokozmu nedefinuje ako cieľ, ale ako prostriedok. Zmysel svojho života vníma cez prizmu sociálne podmieneného pragmatizmu a za kritérium vlastnej relevantnosti pokladá materiálnu funkčnosť (Moskovkina, 2005) – plní funkciu „немного материала“ (Andrejev, 1990, s. 238), „полезного для рынка“ (s. 236). Autor poviedky hlavného hrdinu účelovo redukuje na anonymné číslo v štatistikách, „безыменную единицу, которая рождается и умирает и на которой изучают законы народонаселения“ (s. 236). Produktom tejto deindividuácie je „безыменное некто“ (s. 236) – depersonalizovaný subjekt, ktorý si uvedomil svoju sekundárnu existenciálnu rolu a naučil sa ju akceptovať.

Anonymný človek masy, zosobnený v postave Sergeja Petroviča, je kontrapunktom typu vysoko individualizovaného jednotlivca, predstaveného v osobe študenta Novikova. Novikov disponuje v očiach hlavného protagonistu kvalitami, ktoré ho hierarchicky stavajú nad homogénnu masu. Sergej Petrovič v ňom pod vplyvom nietzscheánstva vidí projekciu individua dionýzovského typu – nadčloveka, apriórne „предназначенного для великих дел“ (Andrejev, 1990, s. 231).

V osobe Novikova objavuje potenciál, ktorý u neho samotného absentuje. Novikov kreuje v Sergejevom vedomí mesianistický obraz reformátora a aktívneho modifikátora skutočnosti, ktorý ostro kontrastuje s jeho vlastnou charakterovou amorfnosťou. Novikov predstavuje z perspektívy Sergeja Petroviča realizáciu akéhosi ideálneho, symbiotického vzťahu medzi ľudským subjektom a empirickým svetom. Na rozdiel od hlavného hrdinu nachádza Novikov v podmienkach bezprostrednej skutočnosti optimálnu platformu na realizáciu vlastných vôľových nárokov. Jeho vôľa korešponduje s danosťou reality, čím mu ako individualizovanému jednotlivcovi umožňuje naplno sa prejavovať. Tento ideálny synergický vzťah mikro a makrokozmu však v prípade Sergeja Petroviča nie je uskutočniteľný. Hrdina svoj stav pri konfrontácii s idealizovaným obrazom Novikova pociťuje ako neprávosť. Napriek tomu sa však nie je schopný voči vlastnému údelu vzoprieť.

Sergej Petrovič po vzore Novikova podmieňuje zmysel svojej existencie nevyhnutnosťou realizácie vlastných vôľových požiadaviek. Diskrepancia medzi uspôsobenosťou sveta a nárokmi, ktoré kladie na empirickú skutočnosť, však popiera možnosť ich reálneho uskutočnenia. Hlavný protagonista v dôsledku toho pri kolízii s imperatívom reality nedokáže presadiť vlastnú svojbytnosť a stáva sa jeho „слабым, робким“ (Andrejev, 1990, s. 240) vazalom, ovládaným „чьей-то чужою волей“ (s. 240).

Požiadavka vôľovej autonómnosti sa nachádza v centre hrdinových priorít. Tú Sergej Petrovič posudzuje na základe vyváženosti vzťahu medzi vôľou a univerzom. Pretrvávajúca asymetria takéhoto vzťahu má preto za následok protagonistovu osobnostnú krízu. Sergejova neschopnosť transformovať realitu do takej podoby, v akej by zodpovedala jeho vôľovým nárokom, deformuje jeho percepciu samého seba a svojho vzťahu k okolitému svetu. Superiorita empirického sveta nad vnútorným svetom hrdinu je pre neho zdrojom permanentného utrpenia. Za jediné východisko z tejto situácie preto pokladá akt vlastnej deštrukcie, ako dokonalú, ničím nepodmienenú demonštráciu sily vlastnej vôle.

3.3. Negácia vôle k životu: askéza a kontemplácia ako dva katarzné mechanizmy v procese deindividuácie

Každý vedomý a podvedomý akt ľudského subjektu podľa Schopenhauera podlieha absolutizmu vôle. Jeho správanie vopred predurčuje súbor spontánnych afekcií, ktorých spoločným menovateľom je vôľový aparát (Mihina a kol., 1999). Subjekt v dôsledku toho nemá nad svojím konaním kontrolu a apriórne sa podriaďuje slepej nevyhnutnosti. Ľudské individuum ako také v optike nemeckého filozofa zaniká – stáva sa vlastníctvom ducha rodu, ktorého zachovanie je primárnym cieľom vôle. Význam individua vo vzťahu k vôli závisí výlučne od jeho schopnosti zabezpečiť a udržať existenciu rodu. V momente, keď jednotlivec tento záväzok voči vôli podvedome splní, stáva sa pre ňu nepotrebným (Schopenhauer, 2010).

Splnením záväzku, ktorý si vôľa nárokuje, ľudský subjekt potvrdzuje svoju podriadenosť a sekundárnosť vo vzťahu k empirickému svetu. Základným princípom Schopenhauerovej filozofickej koncepcie je snaha tento determinizmus zvrátiť a zabrániť tak triumfu vôľového imperatívu nad životom jednotlivca. Tento zámer možno podľa filozofa dosiahnuť negáciou ega, ktoré je hybnou silou vôle (Mihina a kol., 1999). Len vtedy, keď individuum zanikne „ako subjekt, ktorý ‚chce‘“ (Mihina a kol., 1999, s. 120) a zameria sa na „splynutie so svetom podstát“ (s. 120), vymaní sa spod jarma vôle a začne existovať ako nezávislý segment – „čistý subjekt poznávania, ktorý je korelátom idey“ (Schopenhauer, 2010, s. 284). Produkt tejto deindividuácie na svet nehladá cez prizmu principium individuationis. Vymaňuje sa spod vplyvu egoistického princípu a percepcia sveta ako vôle v jeho vedomí zaniká. Jestvuje na báze čistej kontemplácie, nepodmienej determinizmom vôľového imperatívu (Schopenhauer, 2010).

Prerod chcejúceho, neslobodného vedomia na vedomie poznávajúce možno z pohľadu Schopenhauera docieľiť prostredníctvom dvoch sublimatečných metód. Za jednu z možných foriem mortifikácie vôľových prejavov filozof pokladá estetickú kontempláciu. Tá je podľa neho synonymom objektivity, pretože z človeka sníma imperatív ega (Röd, 2015). Pri pozorovaní umeleckého objektu, človek sám seba nevníma ako nadradeného jednotlivca, ale ako poznávajúci subjekt bez vôľových prejavov (Schopenhauer, 2010). Ľudský subjekt však podľa Schopenhauera napriek tomu „nemôže

neustále zotrvať v estetickom pozorovaní, pretože život uplatňuje svoje nároky a núti ho k chceniu“ (Röd, 2015, s. 276). Estetickú kontempláciu preto v optike filozofa nemožno pokladať za zdroj permanentného vykúpenia spod imperatívu vôle (Röd, 2015).

Jediné trvalé východisko v boji s absolutizmom vôle nachádza filozof v úplnej mortifikácii vôľových prejavov a v asketickej rezignácii na aktívnu účasť v empirickom svete. Askéza má podľa Schopenhauera metafyzický charakter, pretože jej podstata tkvie v negácii empirického bytia a v zavrnutí tela, ktoré je katalyzátorom vôľových prejavov (Röd, 2015). Asketik vedome umŕtvuje každý somatický nárok svojho tela a nahrádza ho čistou ideou. Negáciou empirickej skutočnosti asketik eliminuje vlastnú atavistickú podstatu a procesom sebaodriekania vstupuje do „úplne bezvôľového stavu“ (Mihina a kol., 1999, s. 141), čím narúša autoritatívnosť vôle a nadobúda autentickú svojbytnosť.

Problematika autoritatívnosti vôle a jej reštriktívnej povahy vo vzťahu k ľudskému subjektu tvorí ideový rámec novely *Moje zápisky* (*Мои записки*, 1908). Andrejev na ploche svojho diela vychádza zo Schopenhauerovho konceptu deindividuácie a askézy, prostredníctvom ktorého demonštruje vlastnú formu rezistencie voči vôľovému determinizmu. Autorova negácia imperatívu vôle sa do diela premieťa v podobe konfliktu medzi štruktúrou vnútorného sveta hlavného hrdinu – rozprávača a usporiadaním empirického sveta, podriadeného princípu individuácie. Podstata vzájomného antagonizmu oboch svetov spočíva v ich protikladnej interpretácii ega a jeho vzťahu k možnosti realizácie slobody.

Hlavný hrdina do deja vstupuje ako predstaviteľ empirického sveta, ktorý sa svojím konaním apriórne podrobuje absolutizmu vôle. Forma bytia hrdinu nezodpovedá pravej podstate jeho skutočného záujmu, ale slúži slepej nevyhnutnosti, ktorá nemá logický základ. Protagonista sa z popudu vôle stáva vykonávateľom spontánnych, iracionálnych impulzov, produkujúcich disharmonický obraz vlastnej osobnosti.

Chaos a antagonizmus vonkajšieho sveta, podmienený svojvôľou slepej nevyhnutnosti, sa na ploche diela stáva zdrojom hrdinovej vnútornej destabilizácie. Neustála fluktuácia medzi chcením a utrpením, ktorá dominuje hierarchii makrokozmu, nereflektuje protagonistove reálne potreby a prispieva k jeho duševnému rozvratu. Inštinktívna, empirická skutočnosť mu neposkytuje adekvátnu platformu na sebarealizáciu a priamo odporuje jeho vízii striktno organizovaného, racionálneho sveta.

Odpoveď na hrdinov neúspešný pokus o transformáciu makrokozmu do takej podoby, v akej by zodpovedal jeho osobným nárokom, prichádza vo forme väzenskej cely, v ktorej si odpykáva doživotný trest. Malé, ohraničené priestranstvo sa stáva umelou extenziou jeho vlastnej, novoprijatej identity – materializovanou manifestáciou vnútorného sveta, ktorý jestvuje paralelne s tým autentickým. Predstavuje model akejsi utopickej pseudoreality, idealizovanej verzie skutočnosti, izolovanej od chaotického univerza (Moskovkina, 2005).

Materiálna reštrikcia väzenskej cely však v Andrejevovej próze nepredstavuje zdroj hrdinovej neslobody, ale prostriedok znovunastolenia vnútornej rovnováhy. Fyzická stiesnenosť, ktorá má tendenciu obmedzovať „sféru duševnú a fyzické aktivity človeka“ (Dohnal, 1997, s. 81), sa na ploche autorovej novely paradoxne mení na symbol „гармонии и упорядоченности“ (Moskovkina, 2005, s. 155) mikro a makrokozmu hlavnej postavy. Väzenie i napriek svojmu deštruktívnemu charakteru priaznivo vplyva na rozvoj hrdinovej osobnosti tým, že mu redukciou kontaktu s reálnym svetom pomáha uniknúť pred nástrahami „гибельных для жизни потрясений“ (Andrejev, 2013, s. 128). Múry cely ho izolujú od rušivých vzruchov, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou hmotného sveta, čím mu poskytujú priestor potrebný na znovuzískanie vlastnej identity (Dohnal, 1997).

Hlavný hrdina vo väzbe dospieva k poznaniu, že duševnú rovnováhu nemožno nadobudnúť permanentným búrením sa proti zlovôli empirického sveta. Nie aktívny odboj, ale rezignácia na akúkoľvek účasť v deštruktívnom mechanizme vôľou dominovaného univerza je podľa neho reálnym prostriedkom obnovy vlastnej sebakontroly a nastolenia stoického pokoja. Jediným nástrojom rezistencie voči sile vôľového imperatívu sa pre hrdinu stáva askéza a nekompromisná negácia afekcií vôle, pre ktorú nachádza oporu v prísnom väzenskom režime.

Medzi múrmi väzenia protagonista odhaľuje iluzórnosť konceptu slobodnej existencie v empirickom svete. „Жизнь на так называемой свободе“ je podľa neho „сплошной самообман

и ложь“ (Andrejev, 2013, s. 161 – 162) – konštrukt ľudského subjektu, ktorý vo vzťahu k vôli nerozpoznáva vlastnú podriadenosť, a preto sa mylne nazdáva, že je „совершенно свободен и движется вперед“ (s. 162). V skutočnosti však podvedome kráča „по строго определенному кругу“ (s. 162), t. j. riadi sa vopred stanoveným modelom stereotypného správania, slúžiacim záujmu vôle.

Hrdina okrem autenticity samotnej slobody spochybňuje aj prospešnosť slobodnej, neregulovanej formy bytia. Existencia, ktorá sa riadi výhradne spontánnymi poryvmi vôle a nepodlieha určitému súboru racionálnych pravidiel, podľa neho neslúži v prospech ľudského individua a pôsobí proti jeho najlepším záujmom. Pred chaotickými, nekoordinovanými afekciami, realizovanými v mene iluzórnej slobody, hrdina v dôsledku toho uprednostňuje asketickú nečinnosť, ktorej „základom je úplné popretie samého seba“ (Pašteková, 1997, s. 57).

Autor na ploche diela prostredníctvom hlavnej postavy po vzore Schopenhauera kritizuje neudržateľnosť chodu empirického sveta a poukazuje na potrebu implementácie akéhosi reštriktívneho kánonu, ktorý by do vôľou stimulovaného chaosu vniesol určitý systém. Svet, vymykajúci sa striktnému väzenskému poriadku, je z pohľadu hrdinu nestotožniteľný s predstavou duševnej slobody. Tú možno podľa neho doceliť len vedomým sebazaprením, t. j. negáciou vôle k životu a jestvovaním na báze čistej kontemplácie. Hrdina sa preto po prepustení z väzby rozhodne prísnu disciplínu udržiavať a kultivovať po zvyšok svojho života aj za múrmi väzenia.

4. Záver

Obdobie na prelome 19. a 20. storočia vnieslo na ruskú spoločenskú scénu prvok istej ideologickej schizmy. Dlhodobé stupňovanie spoločenských tenzií v predvečer očakávaného spoločenského prevratu (revolučných nepokojov v rokoch 1905 – 1907) malo za následok silnú polarizáciu verejnej mienky a diferenciaciu sociálneho diskurzu. V podmienkach sociálnej nestability vznikol v Rusku priestor pre formovanie protichodných nálad a posilnenie hodnotovej dezorientácie obyvateľstva. V nádeji na vznik nového, prosperujúceho spoločenského zriadenia, časť spoločnosti idealizovala revolučné udalosti (1905 – 1917) prvých desaťročí 20. storočia a kľúč k lepšej budúcnosti krajiny videla v nevyhnutnosti politického prevratu. Eufóriu a revolučný pátos na opačnej strane sociálneho spektra naopak nahradil pocit pesimizmu, frustrácie a skepsy.

Protichodnosť spoločenských nálad na prelome dvoch storočí na ploche svojich diel autenticky znázornil ruský prozaik a dramatik Leonid Andrejev. Pocit agonizujúcej melanchólie a prázdnoty, ktorý sa v spisovateľovej tvorbe mieša s manickými poryvmi šialenstva a hnevu, odzrkadľuje verný obraz zeitgeistu krajiny, zmietajúcej sa v kľči hodnotovej schizmy. Autor v prácach až s prorockou predvídavosťou anticipuje a identifikuje počiatkové symptómy sociálneho úpadku a ich intenzitu za pomoci hyperbolizácie úmyselne amplifikuje až za hranicu rozumom uchopiteľnej reality.

Andrejev svoje diela koncipuje na binárnej opozícii racionálneho a iracionálneho. Špecifikom autorovej tvorby je takmer sizyfovská snaha o racionalizáciu uchopiteľnej skutočnosti a o porozumenie zmyslu života. V konfrontácii s empiriou však rozum v na ploche Andrejevových diel zlyháva, v dôsledku čoho vytvára podhubie pre aktivizáciu podvedomia a jeho hybnej sily – iracionálnej vôle.

Andrejevova schéma bytia vybudovaná na koncepte vôle, ktorý preniká celou autorovou tvorbou, vychádza z filozofie Arthura Schopenhauera – jedného z popredných predstaviteľov nemeckého voluntarizmu. Spisovateľ na ploche svojich diel empirickú skutočnosť traktuje cez prizmu voluntaristickej rétoriky, pričom vychádza z princípu antivitalizmu, ako zo spôsobu interpretovania fenoménu imperatívu vôle.

Zo syntézy poznatkov nadobudnutých na ploche štúdie vyplýva, že v rámci Andrejevovej tvorby možno na základe analýzy ideových postulátov spisovateľa identifikovať zreteľný príklon k filozofii Arthura Schopenhauera. Andrejev po vzore filozofa na ploche svojich diel demonštruje dominantné postavenie iracionálnej vôle v živote jednotlivca, ako aj jej prevahu nad ráciom (*Priepast', Bezдна*, 1902) a zároveň sa vedomo snaží vôľové prejavy eliminovať prostredníctvom princípu čistej kontemplácie. Vplyv Schopenhauera sa v Andrejevovom diele prejavuje formou rezistencie

literárnych postáv voči dominancii vôle a snahou o získanie vlastnej autonómnosti prostredníctvom eskapizmu. Andrejevovi literárni protagonisti, ktorí nedokážu presadiť primát rácia na úkor vôle, preto hľadajú útočisko v úplnej rezignácii na aktívnu účasť v bezprostrednej skutočnosti (*Moje zápisky, Mou zapiski*, 1908) alebo v sebadeštrukcii (*Poviedka o Sergejovi Petrovičovi, Рассказ о Сергее Петровиче*, 1900).

Literatúra

- ANDREJEV, L. 1925. *Spisy L. N Andrejeva. Svazek II.: Saška Žegulev a drobné povídky*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství J. Otto, 1925. 373 s.
- ANDREJEV, L. 1969. *Propasti*. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 244 s. ISBN 26-039-69
- ANDREJEV, L. 1989. *Anatema: Izbrannyje proizvedenija*. 1. vyd. Kiev : Dnipro, 1989. 575 s. ISBN 5-308-00389-0
- ANDREJEV, L. 1990. *Sobranije sočinenij v šesti tomach, tom 1.: Rasskazy 1898 – 1903*. 1. vyd. Moskva : Chudožestvennaja literatura, 1990. 639 s. ISBN 5-280-00977-6
- ANDREJEV, L. 1992. *Hry*. 1. vyd. Bratislava : Koordinačná rada pre vydávanie divadelných hier, 1992. 291 s. ISBN 80-85718-04-9
- ANDREJEV, L. 1994. *Sobranije sočinenij v šesti tomach, tom 4.: Rasskazy, Saška Žegulev, pjesy 1911 – 1913*. 1. vyd. Moskva : Chudožestvennaja literatura, 1994. 638 s. ISBN 5-280-01529-6
- ANDREJEV, L. 1995. *Rasskazy*. 1. vyd. Paríž : Bookking International, 1995. 509 s. ISBN 287714-276-0
- ANDREJEV, L. 2012. *Polnoe sobranije sočinenij i pisem v dvadcati trjoch tomach, tom 5.: Chudožestvennyje proizvedenija 1906 – 1907*. 1. vyd. Moskva : Nauka, 2012. 796 s. ISBN 978-5-02-037537-6
- ANDREJEV, L. 2013. *Polnoe sobranije sočinenij i pisem v dvadcati trjoch tomach, tom 6. Chudožestvennyje proizvedenija 1908 goda*. 1. vyd. Moskva : Nauka, 2013. 757 s. ISBN 978-5-02-038067-7
- ANDREJEV, V. 1967. *Ďětství s Leonidem Andrejevem*. 1. vyd. Praha : Odeon, 1967. 231 s.
- ČEREVKA, V. 2006. Leonid Andrejev: Rozhovor uprostred noci. In: *Revue svetovej literatúry*, roč. 42, 2006, č. 3, s. 152 – 154.
- DOHNAL, J. 1997. *Povídková tvorba Leonida Nikolajeviče Andrejeva*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1997. 134 s. ISBN 80-210-1605-1
- DÚBRAVSKÁ, N. 2017. Umelecké koordináty Leonida Andrejeva v kontexte filozofie Arthura Schopenhauera a Friedricha Nietzscheho. In: *Motus in verbo*, roč. 6, 2017, č. 2, s. 59 – 66. ISSN 1339-0392
- DÚBRAVSKÁ, N. 2018. *Umelecké koordináty Leonida Andrejeva v kontexte filozofie A. Schopenhauera a F. Nietzscheho*. Diplomová práca. Banská Bystrica : UMB, 2018. 57 s.
- FREUD, S. 2005. *Za princípom slasti a iné eseje*. 1. vyd. Bratislava : Kalligram, 2005. 160 s. ISBN 80-7149-679-0
- FROMKOVÁ, J. 1960. Dílo Leonida Andrejeva. In: *Nelze odpustit*. 1. vyd. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, 1960, s. 453 – 466.
- CHOMA, B. 1999. Dramatik ruskej moderny. In: *Javisko*, roč. 31, 1999, č. 11, s. 32 – 34. ISSN 0323-2883
- MIHINA, F. a kol. 1999. *Metamorfózy poklasickej filozofie : Príspevok k dejinám západoeurópskej filozofie 19. storočia*. 2. vyd. Bratislava : IRIS, 1999. 412 s. ISBN 80-88778-84-0
- MIKULÁŠOVÁ-ŠKRIDLOVÁ, V. 1992. Doslov. In: *Hry*. 1. vyd. Bratislava : Koordinačná rada pre vydávanie divadelných hier, 1992, s. 277 – 291. ISBN 80-85718-04-9
- MOSKOVKINA, I. 2005. *Meždu „pro“ i „contra“ : Koordinaty chudožestvennovo mira Leonida Andrejeva*. 1. vyd. Charkov : Charkovskij nacional'nyj universitet imeni V. N. Karazina, 2005. 288 s. ISBN 966-623-210-3
- PAŠTEKOVÁ, S. 1997. *Bunin, Andrejev, Jesenin : Štúdie z ruskej moderny a avantgardy*. 1. vyd. Bratislava : Veda, 1997. 114 s. ISBN 80-224-0520-5
- PAŠTEKOVÁ, S. 1998. Vývinové paralely slovenského a ruského expresionizmu. In: *Slovak review*, roč. 7, 1998, č. 1, s. 38 – 44. ISSN 1335-0544

- PAROLEK, R. – HONZÍK, J. 1977. *Ruská klasická literatúra*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1977. 629 s.
- RÖD, W. 2015. *Německá klasická filosofie I : Od Kanta k Schopenhauerovi*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 2015. 351 s. ISBN 978-80-7298-200-4
- SCHOPENHAUER, A. 2010. *Svet ako vôľa a predstava. Prvý zväzok*. 1. vyd. Bratislava : Kalligram, 2010. 720 s. ISBN 978-80-8101-247-1
- SCHOPENHAUER, A. 2010. *Svet ako vôľa a predstava. Druhý zväzok*. 1. vyd. Bratislava : Kalligram, 2010. 848 s. ISBN 978-80-8101-247-1
- ŠLOSIAR, J. 2004. *Filozofia človeka od voluntarizmu k existencializmu*. 1. vyd. Prievidza : Alius, 2004. 108 s. ISBN 80-969135-1-4
- TAMARINOV, A. 2001. Leonid Andrejev. In: *Ruskaja literatúra rubeža vekov. Kniga vtoraja*. Moskva : Institut mirovoj literatury imeni A. M. Gorkovo RAN, 2001, s. 286 – 339. ISBN 5-9208-0090-9

Summary

Proposed paper focuses on the aspect of German voluntarism and its implications in the prose of Russian modernist writer Leonid Andreyev. Author of the paper explores the main ideas behind the German system of thought in the works of Arthur Schopenhauer and confronts them with Andreyev's literary writings. The author emphasizes the concept of metaphysical 'will' as an underlying principle of voluntaristic philosophy and uses it as a reference point in the analysis of the writer's prose. The paper attempts to define the purpose of 'will' in the life of Andreyev's characters and to demonstrate its oppressive nature in relation to the notion of human freedom and self-fulfilment.

O autorke

Mgr. Natália Dúbravská je externou doktorandkou na Katedre slovanských jazykov v študijnom odbore prekladateľstvo a tlmočníctvo. Vo svojom výskume sa zaoberá analýzou autorskej filozofie a poetiky Leonida Andrejeva, jej výrazovými implikáciami na ploche diel spisovateľa a ich metamorfózami v procese prekladu.

Natália Dúbravská, Železná Breznica 53, 962 34 Železná Breznica, Slovensko